

Sto let Muzea hlavního města Prahy

ZDENĚK MÍKA

Vznik Muzea hlavního města Prahy v roce 1883 byl podmíněn rozmachem hospodářského, společenského a kulturního života Prahy v posledních desetiletích minulého století.¹ Disproporce mezi hospodářským vzestupem české buržoazie a neuspokojivými výsledky její politiky našly odraz právě v kulturním a společenském vývoji hlavního města Českého království, které nyní dohánělo vše, co předtím, odsouzeno do role provincionálního města, zameškalo. Ke kulturnímu životu českých měst patřilo od šedesátých let zakládání městských regionálních muzeí. Jejich vznik souvisel s rostoucím nacionalismem a lokálním patriotismem české buržoazie. Velmi často se zde uplatňovala i snaha zabránit vývozu cenných historických a uměleckých památek do ciziny.

Před založením městského muzea působilo v Praze od roku 1818 Národní muzeum, spjaté ve své činnosti se jmény vynikajících představitelů české vědy 19. století. K němu přibýlo roku 1862 Náprstkovo muzeum, které mělo původně shromažďovat zahraniční technické výrobky a mělo tak sehrát významnou roli při podpoře domácí průmyslové výroby. V letech 1856–1861 se pokusil Maximilián, rytíř z Obentrautu, založit muzeum Pražského kraje. Do konce 18. století sahaly dějiny obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění. To byly do roku 1883 veřejné muzejní a galerijní sbírky v Praze.

Myšlenka založit v Praze městské muzeum se několikrát objevila již v sedmdesátých letech, ale teprve na počátku následujícího desetiletí nabyla konkrétní podoby. Nově založené muzeum našlo útočiště v kavárenském pavilónu, který pražská obec nechala postavit po zbouření hradeb u Poříčské brány v nově vzniklém parku. Důvody, které vedly městskou radu k tomuto rozhodnutí, byly prozaické. Kavárna jejímu nájemci příliš nevynášela a obci nepřinášela předpokládaný příjem, nehodila se tedy k ničemu jinému než pro nově založené muzeum. Základem muzejních sbírek se stal soubor kreseb Josefa Mánesa, které byly roku 1880 vystaveny u příležitosti umělcových nedožitých šedesátin a které pražská obec pod tlakem veřejného mínění pro muzeum zakoupila.

Roku 1881 již pokročily přípravy k založení muzea natolik, že byla vydána „Pravidla stálého komitétu městského musea Pražského“, v nichž byly poprvé zformulovány program a poslání muzea. To mělo v duchu své doby „sbírkou památek historických ku Praze se vztahujících a jmenovitě památek výtvarného umění a uměleckých řemesel poskytnouti obraz vzdělání a vkusu Pražanů v dobách minulých“. V organizačním komitétu se sešli všichni významní iniciátoři myšlenky na založení pražského městského muzea: dr. Miroslav Tyrš,

Budova kavárenského pavilónu – nejstarší část Muzea hl. m. Prahy

dr. Štěpán Berger, arch. Antonín Baum, dr. Hugo Toman a Vojta Náprstek. K nim přibýly významné osobnosti pražského uměleckého světa – sochař Bohuslav Schnirch a malíři Bedřich Wachsmann a František Ženíšek.

Na jaře roku 1883 byly sbírky nainstalovány a 12. května muzeum slavnostně otevřeno. První muzejní expozice byla skromná. Ve čtyřech místnostech byly vystaveny první akvizice muzea doplněné výpůjčkami. Dominovaly odlitky soch Václava Levého, soutěžní skici Myslbekovy a Šimkovy pro výzdobu Palackého mostu, dr. H. Tomanem zapůjčený model Braunova sousoší sv. Luitgardy a soubor Mánesových děl, mezi nimiž nechyběl ani originál kalendářní desky staroměstského orloje.

Při rychlém růstu sbírek bylo pochopitelné, že budova kavárenského pavilónu brzy nestačila. Mezi mnohými návrhy na řešení nedostatku prostor zvítězila myšlenka na přístavbu nové muzejní budovy, která byla posléze realizována v letech 1896–1898. Stavbě samé předcházelo posuzování záměrů architektů Jana Kouly a Antonína Wiehla. Z Wiehlova záměru vycházelo potom architektonické řešení nové muzejní budovy od Antonína Balšánka. Praha tak byla obohacena o další reprezentační budovu, která svou architekturou navázala na

pozdní italskou renesancí. Členění fasády muzejní budovy se odrazilo i v její vnitřní dispozici. Střed budovy byl vyplněn honosným vestibulem a schodištěm, zatímco v bočních křídlech vznikly jednoduše řešené výstavní sály.

Pozornost byla věnována výzdobě nové budovy. Vyniká dílo Ladislava Šalouna, který zvítězil v soutěži na výzdobu tympanonu budovy. Z jeho sochařského ateliéru vyšla Alegorie Prahy, v květnu 1945 zničená nacisty, a reliéf na téma Historie s uměním, vědou a řemesly tvoří slávu minulosti naší. Na další sochařské výzdobě muzea a jeho interiérů se podíleli František Stránský, Stanislav Sucharda, Vilém Amort, František Hergesell a další. Méně významná rozsahem a částečně i kvalitou je výzdoba malířská, spojená se jmény Václava Jansy, Karla Liebschera a Karla Klusáčka.

První pracovníci Muzea Břetislav Jelínek (uprostřed), dr. F. X. Harlas a dr. V. V. Štech (vlevo)

V nové budově byly muzejní sbírky zpřístupněny 27. září 1900. Nová expozice vytvořená prvním kustodem, konzervátorem a nakonec ředitelem muzea Břetislavem Jelínkem seznamovala návštěvníky se sbírkami, tak jak to bylo tehdy obvyklé, rozčleněnými druhově. Soubory exponátů byly instalovány tak, aby muzeum mohlo ukázat ze svých sbírek co nejvíce. Pohromadě byly vystaveny předměty keramické, uměleckořemeslné z kovů, skla a dřeva, liturgické předměty, umělecké památky, zbraně, archeologické nálezy ap. Součástí expozice byl již tehdy velmi početný a cenný soubor cechovních památek. Rozvoj Prahy byl dokumentován na vedutách a plánech. V přízemí vzniklo lapidárium kamenných soch a architektonických fragmentů. Zcela v duchu dobového romantismu byly atraktivně instalovány zbrojnice a mučirna. Toto Jelínkovo uspořádání vystavených sbírek, typické pro většinu muzeí vlastivědného regionálního typu v této době, přetrvalo velmi dlouho. Udrželo se až do roku 1938, částečně ještě v době druhé světové války (cechovní památky a zbrojnice).

Nová budova vyřešila prostorové potřeby muzea jen na krátkou dobu a Balšánkovy plány na další etapy její dostavby, které iniciativně vypracoval, svědčí o úvahách vyvolaných nárůstkem sbírek a potřebami muzejní práce. Muzeum však nevystavovalo jen ve vlastních prostorách. Podílelo se na instalaci pavilónu Prahy na Zemské jubilejní výstavě roku 1891 a zcela naplnilo svými sbírkami městský pavilón na Národopisné výstavě o čtyři roky později. Vystavovalo rovněž roku 1908 na Jubilejní výstavě obchodní a živnostenské komory a na velké výstavě Praha 1750–1850, uspořádané roku 1916 v prostorách Staroměstské radnice. Tuto výstavu uspořádalo muzeum z podnětu dr. V. V. Štecha, který zde od roku 1911 pracoval a po odchodu ředitele dr. F. X. Harlase na frontu v letech 1914–1918 je řídil.

Zásluhy na rozvoji muzea do konce první světové války měli jak ředitelé a pracovníci muzea Břetislav Jelínek, dr. F. X. Harlas a dr. V. V. Štech, tak i členové muzejního komitétu (od roku 1906 přejmenovaného na kuratorium), který plně kontroloval práci muzea. V komitétu se vystřídali kromě vzpomenutých zakladatelů muzea například architekti Antonín Wiehl, Jan Herain, Jan Koula, Josef Fanta a Rudolf Kříženecký, malíř František Sequens, sochař Josef Mauder, archivář dr. Jan Emler, historik a spisovatel Zikmund Winter a další.

V nových podmínkách po roce 1918 se muzeum zaměřovalo především na sbírkotvornou činnost. S nástupem nového ředitele dr. Antonína Novotného roku 1930 začalo pořádat pravidelné výstavy, při nichž se v širším měřítku uplatnily muzejní sbírky. Katalogy k těmto výstavám jsou svým obsahem dodnes cenné. Muzeu se však bohužel nepodařilo uskutečnit program, který vypracoval na počátku třicátých let člen muzejního kuratoria dr. Zdeněk Wirth. Byl to program moderní, vědecký a demokratický. Jeho hlavním úkolem bylo dokumentovat historický vývoj Prahy z hlediska „všech oborů lidské činnosti“. Sbírkotvorná činnost měla úzce navazovat na prezentaci muzejních sbírek ve stálé expozici, v níž měly být zachyceny přírodní podmínky a historický vývoj Prahy, doplněné o stavební a architektonický vývoj. K tomu měla přistoupit činnost výstavní a přednášková. Wirth ovšem současně správně postřehl, že další rozvoj muzea a naplnění tohoto programu je závislé na prostorovém a personálním vybavení.

Muzeu se však nepodařilo uskutečnit plán na stavbu nové budovy na nábřeží mezi právnickou fakultou a klášterem bl. Anežky Na Františku. Součástí muzea se měl tehdy stát areál

Renesanční portál správní budovy Muzea hl. m. Prahy v Praze 1, Kožná ul. čp. 475 – domu U dvou zlatých medvěďů

kláštera. Plány na toto řešení vypracoval arch. Bohumil Hybšman a předložil je koncem roku 1936 muzejnímu kuratoriu. Následujícího roku rozhodla Městská spořitelna věnovat na novostavbu peníze, její gesto však přišlo pozdě. Události roku 1938 a další vývoj odsunuly stavbu nové muzejní budovy do nedohledna. Odchodem dr. A. Novotného z muzea skončilo období klidné tvořivé práce. Podíleli se na něm jako v předchozím období také členové muzejního kuratoria, mezi něž patřili dr. Karel Guth, Renata Tyršová, Marie Majerová, dr. Albín Stocký, dr. Vincenc Kramář, univerzitní profesori dr. Rudolf Urbánek, dr. Václav Vojtíšek, dr. Václav Novotný a dr. Antonín Matějček, již vzpomenutý Zdeněk Wirth a spisovatelé K. J. Beneš, Karel Horký a Jan Herben.

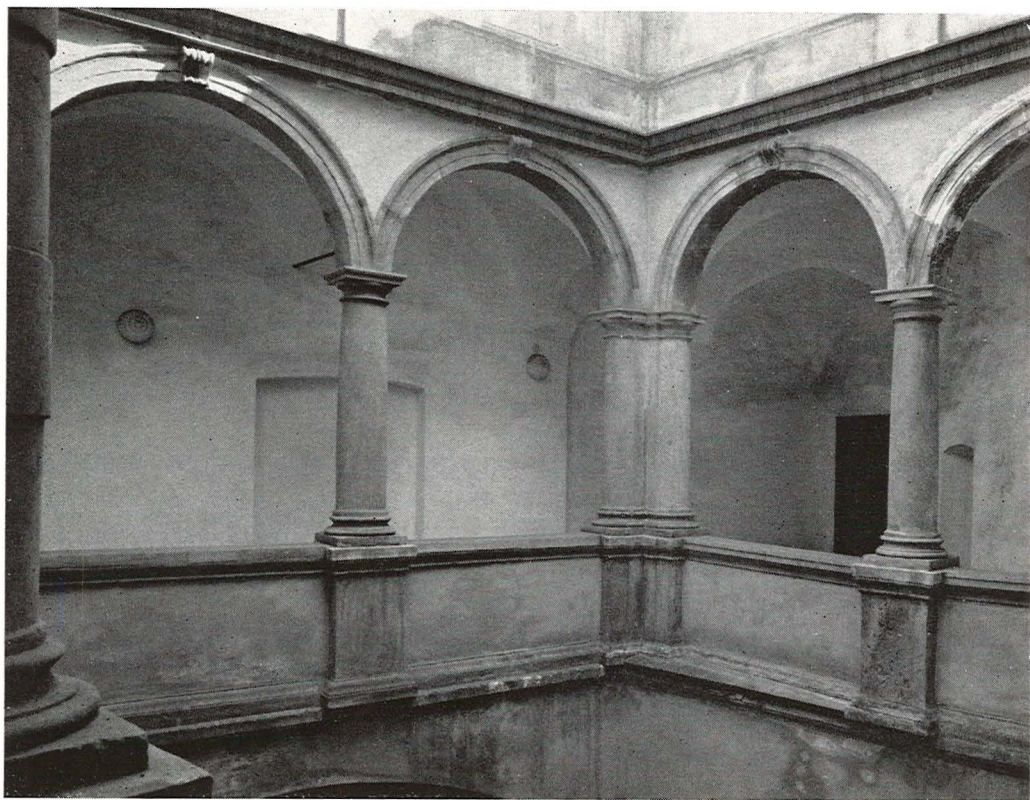
Přišlo září 1938. Muzeum bylo uzavřeno a sbírky chráněny před nebezpečím leteckého náletu. Teprve na jaře následujícího roku bylo opět otevřeno. Roku 1939 připadla muzeu výtoňská celnice, expozice zmizelého Podskalí tam však vznikla až roku 1946. V říjnu 1940 došlo v muzejní práci k obratu, který souvisel se vzrůstajícím úsilím okupantů ovládnout všechny význačné pozice v českém veřejném a kulturním životě. Na podzim roku 1941 bylo do správy městského muzea převedeno Jírovo archeologické muzeum na Hanspaulce v Dejvicích, ale jenom proto, aby se jej mohli okupanti snáze zmocnit a využít pro své propagandistické záměry. Koncem roku 1942 bylo nacisty zřízeno divadelní oddělení, které se zabývalo výhradně historií německého divadla v Praze. Jejich úsilí vyvrcholilo, když v březnu 1943 dosadili do muzea německého ředitele a nahradili tak dr. Antonína Lišku, který od roku 1938 muzeum řídil. Za Květnové revoluce 1945 neutrpělo muzeum žádnou vážnou škodu. Část sbírek umístěných na zámku v Mníšku však na samém konci války shořela.

Po osvobození Československa se činnost muzea rychle konsolidovala. Ujalo se řízení bývalého Jírova archeologického muzea a začalo provádět archeologické výzkumy, otevřelo pro veřejnost expozici o starém Podskalí na Výtoni a nově instalovalo své historické sbírky ve stálé expozici, která byla koncipována již jako expozice vývojová. Zdárně se začala rozvíjet kulturně výchovná a výstavní činnost.

Pro muzeum byl důležitý rok 1960, kdy došlo k podstatnému zvýšení počtu odborných pracovníků, čímž byla pozitivně ovlivněna jeho úroveň ve srovnání s ostatními muzei krajského typu. Do stavu sbírek však nepříznivě zasáhlo vystěhování z depozitáře v bývalé klášterní budově na Karlově, ke kterému došlo o rok později. V té době byl poprvé vystaven jedinečný Langweilův model Prahy, který je dodnes nejpřitažlivějším exponátem. Přínosem bylo získání hradčanské Lorety roku 1962, kde muzeum začalo pravidelně pořádat výstavy, mnohé z nich ve spolupráci s Národní galerií.

V dalších letech docházelo postupně ke konsolidaci muzejní činnosti a ke zvyšování její úrovně. Muzeum se až do dnešních dnů věnuje zlepšování své materiálně-technické základny. Podařilo se mu získat nové depozitáře a tak dlouhodobě vyřešit řádné a bezpečné uložení sbírek. Stavebně opravilo většinu ze svých jedenácti objektů, které spravuje. Významně pomohlo zlepšit pracovní podmínky odborných pracovníků zejména získáním domu U dvou zlatých medvědů na Starém Městě (Kožná čp. 475), náhradou za zbořenou nejstarší část muzejní budovy, tj. původní kavárenský pavilón.

Bylo nutné postupně provést i některé organizační změny, z nichž nejdůležitější bylo

Renesanční arkády ve dvoře domu čp. 475/I

vytvoření samostatného oddělení péče o sbírky, jehož součástí je moderní konzervátorská dílna, a personální posílení archeologického oddělení v souvislosti s rostoucím počtem záchranných a předstihových výzkumů od poloviny šedesátých let.

Muzeum se zaměřilo na zvýšení činnosti své kulturně výchovné práce a začalo především připravovat nové stálé expozice. První z nich – Středověká Praha – zahrnující období od vzniku historické Prahy do husitského revolučního hnutí, které tvoří závěr a vyvrcholení expozice, byla zpřístupněna veřejnosti na začátku roku 1982. Další expozice – Praha 1437 až 1620 a Socialistická Praha – byly otevřeny v roce 1983, kdy muzeum oslavilo 100. výročí svého vzniku. Do roku 1985 bude zpracována část zahrnující dějiny Prahy v letech 1918 až 1948. Stálá výstava je plánována i v Loretě.

Velká pozornost je věnována výstavní činnosti, ve které muzeum reaguje na aktuální potřeby politického a veřejného života našeho hlavního města, na důležitá výročí a zároveň seznamuje veřejnost s bohatstvím svých sbírkových fondů. V nedávné době patřily mezi nejúspěšnější jak výstava ke 100. výročí narození dr. Václava Vacka, výstava Trojská kotlina v životě Prahy, Minulost a současnost veřejné dopravy v Praze a Politický plakát 1848–1973,

tak výstavy akvarelů staré Prahy Václava Jansy, barokních dřevořezb, střeleckých terčů, pražského porcelánu a starých fotografií Prahy z minulého století.

Také ostatní druhy kulturně výchovné činnosti muzea se rozrostly. Ročně uspořádá muzeum v průměru 200–250 přednášek, besed a vycházek, které jsou určeny dospělým i mládeži. Trvale spolupracuje s některými obvodními pionýrskými domy a zabezpečuje činnost jejich historických a archeologických kroužků. Významná je také metodická pomoc poskytovaná pražským kronikářům. Účinnost kulturně výchovné činnosti je podpořena publikační tvorbou. V současné době vydává muzeum tři sborníky: *Acta musei pragensis* (od roku 1971), *Archeologica Pragensia* (1980) a *Komunisté a Praha* (1981 ve spolupráci s Domem politické výchovy MV KSČ). Rozvoj odborné a vědecko-výzkumné práce muzea je tak přímo spojen s jejím využitím v kulturně výchovné činnosti.

Výchozím a prvotním úkolem je však činnost sbírkotvorná, spojená s péčí o sbírky. Zde se muzeum přednostně věnuje dlouhodobému úkolu zabezpečení dokumentace období socialistické výstavby Prahy. Od roku 1960 do konce roku 1981 se sbírky celkově rozrostly zhruba na dvojnásobek. Ve II. stupni muzejní evidence je to téměř 200 tisíc položek, v I. stupni rovněž (jde o předměty z archeologických výzkumů).

Na dobré úrovni muzea se v současné době podílí celý kolektiv muzejních pracovníků. Mnozí z nich patří k předním odborníkům ve svém oboru. Rozsahem a kvalitou sbírek, ale i svou činností patří proto nyní Muzeum hlavního města Prahy mezi přední muzea v Československu.

Poznámka

- 1 Stoletý vývoj muzea je podrobně rozpracován v práci Mika, Z.: *Sto let Muzea hlavního města Prahy*, Sborník *Acta musei Pragensis*, 1983.